

שאגאל: גמר החשבון

גרמנים רבים באים מהצפון, קונים בתים בנוף האגרותי, ולוחצים על המחירים כלפי מעלה. לוגאנו היא עיר של תיירים ובנקים, מפני שאיטלקים רבים מעדיפים להחזיק את כספם השחור בעיר זו, ליד האגם הכחול וההרים הלבנים. לוקארנו הסמוכה, ליד אגם אחר, היא חיונית יותר, והעיירה התאומה שלה, אסקונה, היא יפהפיה אמיתית. כל־כך יפה, עד כי הגרמנים מצפון, המשופעים בכסף, דוחקים שם את רגלי האיטלקים המקומיים. כל מטר מרובע בה תפוס על־ידי בוטיק יקר לעתיקות ולאופנה.

שווייץ היא מדינה חריגה. היא מוכיחה שעמים שונים אכן יכולים לחיות ביחד, למרות שאינם אוהבים זה את זה במיוחד (ואולי בגלל זה) — בתנאי שאף אחד מהם אינו מנסה לכפות את רוחו על השני, וכל אחד מהם יכול לחיות תחת גפנו ותחת בנקו, ליד אגמו ולרגלי הרו.

שמתי לב לכך שבנייה מקום אינם מדברים על „הכפר הסמוך“, או „העיר הסמוכה“, אלא על „העמק הסמוך“.

מלוגאנו נסעתי ברכבת למילאנו. גם לולא עבר בקרון שוטר איטלקי של ביקורת־הגבולות, הייתי יודע בדיוק היכן הגבול. בשווייץ האיטלקית לא ראיתי אף פיסת־נייר אחת ברחוב או בנוף, ולא שמעתי אף מילה אחת של שיחה לא־אלי. והנה, לפתע, ראיתי ערימות של ניירות ופסולת לאורך המסילה, ובתחנת העיר קומו התמלא הקרון באנשים שאיפשרו לי בשקיקה להקשיב לבעיותיהם המישפחתיות והעסקיות. הגענו לאיטליה החביבה.

עלילות החבר פופוב

בקונגרס של טורינו, שכבר סיפרתי עליו בשבוע שעבר, דיברנו על דברים רציניים: — על עבדות ושיחור, זכויות־האדם והברית בין בני־ישראל ופרעונים שונים בעולם. אך בהפסקות, ובציקר בזמן הארוחות האיטלקיות האינסופיות, נשמעו בדיחות. הרבה בדיחות. מכל כנפי העולם, ובכל השפות.

הנה כמה מהן:

רדיו ירוואן, בירת ארמניה הסובייטית, עונה לשאלות המאזינים. שאלה: „האם נכון שהחבר פופוב זכה בפיס כמינסק במכונת מדגם טאטרה?“ התשובה: „זה נכון עקרונית. אבל כמה פרטים אינם מרוויקים. ראשית, זה לא היה החבר פופוב, אלא החבר איואנוב. שנית, זה לא היה במינסק, אלא בקייב. שלישית, זאת לא היתה מכונת מדגם טאטרה. אלא מדגם מוסקבאי. רביעית, הוא לא זכה בה, אלא נדרס על־ידה.“

1973. בישיבת המטה „המצרי נמסר כי כוחות צה״ל חצו את התעלה מערבה. מה לעשות?“ שואלים הגנרלים כבהלה. „זה בסדר“, עונה אנואר אל־סאדאת. „לסובייטים יש ניסיון רב בפלישות לארצם. הם יעצו לי להניח לאוייב לחדור למרחבים שלנו.“ „ומה אנחנו עושים עכשיו?“ שאלו הגנרלים. „הסובייטים אמרו לי בדיוק מה לעשות“, עונה סאדאת. „עכשיו אנחנו מחכים לשלג.“

אלוהים קורא לרונלד רגן, למיכאיל גורבצ'וב וליאסר ערפאת ואומר להם: „עשיכם דברים טובים. כפרס על כך, כל אחד מכם יוכל לבקש ממני בקשה אחת והיא תתמלא.“ רונלד רגן מבקש שכל העולם יהיה קפיטליסטי. „זה בסדר“, אומר אלוהים. „אבל זה לא יקרה בתקופת־הכהונה שלך.“ רגן פורץ בבכי, וגורבצ'וב מבקש שכל העולם יהיה קומוניסטי. „זה בסדר“, אומר אלוהים. „אבל זה לא יקרה בימי חיך.“ גורבצ'וב פורץ בבכי, ויאסר ערפאת מבקש שתקום מדינה פלסטינית. „זה בסדר“, אומר אלוהים. ופורץ בבכי. „אבל זה לא יקרה בתקופת־הכהונה שלך.“ ועוד תשובה של רדיו ירוואן למאזיניו. שאלה: „האם אפשר להקים מישטר קומוניסטי בהולאנד?“ התשובה: „וראי שאפשר. אבל זה יהיה חבל.“

מנהיג גרמניה המזרחית, שיש בה 17 מיליון תושבים, מבקר אצל מנהיגי סין. הם מחליפים ריעות על הבעיות של המישטרים הקומוניסטיים בשתי הארצות, ולבסוף שואל הגרמני: „תגידו לי, כמה סינים מתנגדים למישטר?“ הסינים משיבים בביטול: „לא הרבה! לפי ההערכה של שירות־הביטחון שלנו, יש לנו בסין בסך־הכל 17 מיליון אנטי־קומוניסטים.“ מתפעל הגרמני: „מעניין, בדיוק כמו אצלנו.“

כלב אחד עובר את הגבול מצ'כוסלובקיה לפולין. שם שואלים אותו הכלבים המקומיים, שכולם רזים: „מה יש, אין מה לאכול בצ'כוסלובקיה?“ משיב האורח: „להפך, בצ'כוסלובקיה יש הכל. יש אוכל בשפע!“ תמהים הכלבים הפולניים: „אז למה ברכת משם?“ משיב הצ'כי: „אכלתי, שתיתי, היה לי כל טוב — אבל מפעם לפעם כלב רוצה גם לנחות!“

תותחי סלואדור

ראובן זמורה, מנהיג האופוזיציה באל־סלואדור, טוען שכל הנשק שבירי לוחמיה־הגרילה השמאלית כארצו, הם רכשו בפעור לות נגד כוחות־הממשלה.

אולם לממשלה יש יתרון אחד גדול. מטוסים. אין בירי כוחות־הגרילה תותחי נ״מ, וגם לא תותחים אחרים — כי אין כאלה בירי כוחות־הממשלה.

אילו היו האמריקאים מספקים לממשלת אל־סלואדור תותחים, הם היו נופלים בידינו, וחינו מצטיידים כראוי, אמר. בו במקום הצעתי להו הצעה: שכוחות־הקדימה בעולם, התומכים באופוזיציה (וכל רעית־הקלה באירופה המערבית תומכת בה) יפנו בעצומה נרגשת אל נשיא ארצות־הברית: שלחנא תותחים לממשלת אל־סלואדור.

טיילתי ביום־שמש נעים ברחובות לוגאנו, עיירה הקטנה מפתח־תיקווה, ונהייתי ממראה השלג שעל ההרים ממול. בכיכר העירייה, ליד האגם, שיחקו שני אורחים קשישים שחמת. הלוח — כמטר וחצי על מטר וחצי — היה חלק מריצוף הכיכר, והכלים היו מעץ, בגובה הכירכיים. היו דרושות שתי הידיים כדי להזיזו כלי.

מסביב עמדו כמה וכמה קיבוצים, שעקבו אחרי המהלכים. אילו היו ישראלים או איטלקים, היו העצות עפות מכל עבר. אך

שאגאל והשטיחים שלו בכנת

איש מן המסתכלים לא השמיע הגה. מכיוון שהשחקנים לא היו הכי טובים, והיו לי רעיונות למהלכים מבריקים, כמעט התפקעתי. אך מה יכולתי לעשות? שתקתי.

ככל שהכרתי את השבט הזה יותר, כן עניין אותי. השווייצים האיטלקיים מהווים רק כ־5% של כלל אזרחי שווייץ. מכיוון ששווייץ מחולקת לקאנטונים, שבהם מרוכז כמעט כל השלטון הפנימי, זהו מיעוט הנהנה מאוטונומיה מלאה. מבחינה מדינית, הם שווייצים לכל דבר. (אנחנו יותר שווייצים מאשר השווייצים, השווייץ אחד מהם באוניו.) אך מבחינה רוחנית הם שייכים למרחב התרבותי האיטלקי. הטיפוח והקולנוע האיטלקיים מהווים את הנוף הרוחני שלהם, ורבים מהם עוקבים גם אחרי הפוליטיקה האיטלקית, יותר מאשר אחרי הפוליטיקה המשעממת של ארצם הרגועה.

התעניינתי בנושאים אלה, מפני שנרמה לי, שכזה יכול להיות מצב המיעוט הערבי בישראל, אחרי קום השלום. בני טיצינו סבלו במשך מאות בשנים מדיכוי שווייצ, אחרי שהשווייצים כבשו

יש לי חשבון ארוך עם מרק שאגאל. חשבון של 10 שנים. אני יודע: הוא היה אמן גדול. משיכמו ומעלה. גדול האמנים היהודיים של הדור.

כאשר נפטר, בשבוע שעבר, לא היה איש־תרבות, המככר את עצמו, שלא כתב דיבריה־ערצה על האיש. על גאונותו, על גאוותו היהודית, על ערכיו האמנותיים הרגולים.

לא אני מצטער. במשך עשר שנים עברתי בכנסת, וראיתי במשך שלושה ימים בשבוע את שטיח־הקיר הענקיים שלו. בסוף, היקצה לי אחד הסאדיסטים של הכנסת חרר־עבודה במקום שלא היתה אליו גישה אלא לאורך שטיחים אלה.

ובכל פעם — יום אחרי יום — ניקרו השטיחים האלה את עיניי.

שוב: אני יודע שזוהי תעודת־עניוּת לי. לא שאגאל עמד למיכחן בתעודה מתמדת זו, אלא אני. נכשלתי בבחינה. אילו הייתי חכם, הייתי לפחות סותם את פי או מהלל את האיש כמו כולם.

אבל התקפה מוזרה של יושר מונעת זאת ממני. יצר טיפשי מכריח אותי להורות, לבושתי: אני סובל את יצירות שאגאל. מעולם לא סבלתי אותן. הן נראו לי תמיד כקישט נורא. זהו. הוקל לי. שלום לזיכרו.

סיגאר מעל לעונים

היתה זאת טיסה חלומית. במטוס היו 20 מושבים — שניים בשורה, כשמעבר צר מפריד ביניהם. אי־אפשר היה לעמוד בו בקומה זקופה. הכניסה והיציאה היו בשפיפה. המטוס כולו רמה לסיגאר מעופף.

הצוות מנה שניים — טייס וטייס־מישנה. הקפטן עזר להכניס את המיזוורת והתיקים לתא־המיטען. לפני הטיסה עבר — כמעט בחילה — בין המושבים וחילק עיתונים, ובאמצע הטיסה הגיש יין ומיץ־תפוחים.

הטיסה היתה מצוייך ללוגאנו. הארץ היתה מכוסה מאופק עד אופק בענן לבן סמיך, שמתוכו ניצבצו הפסגות המושלגות של הרי־האלפים. מפעם לפעם התרומם ענן שובב ממעטה־העננים השטוח, שהבהיק בשמש, ויצר דמויות אמנותיות. ראיתי בכיורו אריה זונק, וגם ראש של תנין־ענק.

עלה על דעת, שאם יפול המטוס, תהיה הנחיתה רכה. השלג שעל הפסגות נראה לי עמוק מאוד.

(טסתי פעם בחיי בדרך רומה, מצוייך לסנט־מוריץ. הייתי אורח של בנקאי שווייצ, שעסק בטיסה כבתחביב. טסנו במטוס הפרטי הקטנטן. מושימיה לא טסנו מעל להרים, אלא ביניהם. משני הצדדים, במרחק שנראה לי קטן מאוד התרוממו קירות לבנים ותולעים של שלג, ויתכן שאז גם הלבינו שעדותי.)

טסנו כ־40 דקות, ואז נעלמו לפתע העננים, וראיתי מתחתינו את העיר לוגאנו, השוכנת לחוף האגם שלה, בעמק צר, כשמסביב מתנשאים הרי־ענק. כדי לנחות במסלול הקטן, היה על המטוס לרדת בצורת ספי־אלה, מעגלים־מעגלים, בין הרים מושלגים אלה.

אחרי שיצאת בקומה כפופה, עזר לי הקפטן לקחת את המיזוורה שלי ובירך אותי לשלום. איני זוכר מהו שם חברתי התעופה המפעילה קו זה, אך הריני מעניק לה ציון־לשבח.

נא לקנא

באתי ללוגאנו כדי להתראיין. הטלוויזיה השווייצית האיטל־קית מצאה לנכון להעניק לי אפשרות שלא הוענקה לי מעולם בטלוויזיה הישראלית: להשמיע במשך שעה רצופה את ריעותי ולהסביר, בראיון זה השגנו שיא, שהוא אולי עולמי: תוך 55 דקות ענית על 43 שאלות על חיי, מעשיי והקפוטתי.

תוכנית זו, ששוררה השבוע, היתה הראשונה כסדרה חדשה, המוקדשת לאנשי־מאבק „פרוטאגוניסטים“, בלעז) ברחבי העיר לס. אחרי יופיע, השבוע, הלמוט שמירט הגרמני.

הנה כמה פרטים, שיעלו צבע ירקרק של קינאה על פניו של כל איש־טלוויזיה ישראלי: למען ראיון זה בלבד הובאתי מישראל לשווייץ. שוכנתי באחד המלונות האלגנטיים ביותר שגרת בהם בחיי. הראיון עצמו התקיים בבניין־הטלוויזיה, בראש אחד ההרים — בניין מודרני יפהפה, חדש לגמרי, העולה בגודלו פי שלושה או ארבעה. על בניין הטלוויזיה הישראלית, האולפנים חרישים ביותר, מצויידים בכל טוב. הקפיטריה דומה לבית־קפה טוב, והמיסערה מעולה, גם כמושגים איטלקיים.

כל זה עומד לרשות טלוויזיה, המשרתת אוכלוסיה שווייצית איטלקית של 300 אלף איש, כאוכלוסיית חיפה־רבתי. תוך התחרות קשה עם כמה ערוצים של הטלוויזיה האיטלקית הסמוכה ותחנות־כבלים פרטיות.

רק ברבר אחד יש, כנראה, דמיון בין הטלוויזיה שלנו וטלוויזיה זו. כאשר סיפרתי לאנשי־השדרה, בארוחת־הערב במיסערת־ידים, על האינטריגות והשערוריות בטלוויזיה שלנו, נענעו בני־שיחי את ראשיהם כבהנה, כאומרים: „כמו אצלנו, כמו אצלנו...“

שחמת בכיכר

תורות להומנה זו זכותי להכיר עם חדש: העם השווייצית איטלקי. נעים לגלות עם שלא הכרתי קודם לכן, והיה נעים כפליים להכיר עם זה דווקא.

כבני הקאנטון טיצינו התמוגגו התכונות החיוביות של שני העמים. הם דייקנים ומסוררים כמו השווייצים הגרמניים, אך מבלי להיות קפדניים מדי, כבדים ומשעממים. הם לבניים וחיוניים כמו האיטלקים, מבלי להיות ברדיקטיים.